

Józef Kozłowski

"Teraz, bracia, piosenkę lepszą posłyszemy..." : (pieśń Mickiewicza wśród socjalistów)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 63/1, 227-230

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JÓZEF KOZŁOWSKI

„TERAZ, BRACIA, PIOSENKĘ LEPSZĄ POSŁYSZEMY...”¹
(PIEŚŃ MICKIEWICZA WŚRÓD SOCJALISTÓW)

Socjaliści polscy w swej propagandzie rewolucyjnej nierzadko sięgali po utwory literackie, których wymowa społeczna odpowiadała ich dążeniom i ideologii. Dlatego też poezje Mickiewicza szybko trafiły do obozu socjalistycznego, niepomiarne wzbogacając poetycką i pieśniarską kulturę rewolucyjnego proletariatu polskiego.

Szczególną popularnością cieszyła się słynna więzienna *Pieśń Feliksa* z III cz. *Dziadów — Wierny poddany* („Nie dbam, jaka spadnie kara...”), według Feliksa Perla: „jeden z najpiękniejszych wierszy rewolucyjnych w poezji całego świata”². Akta śledcze w sprawie działalności partii Proletariat w Warszawie w 1886 r. zaświadcza, że wśród materiałów propagandowych zabranych podczas rewizji u Bronisława Jędruszka, przekazanych mu przez innego proletariaczyka, Tadeusza Szymona Przybysławskiego, znalazł się „podburzający wiersz Mickiewicza *Mina, Sybir czy kajdany*”³. W jubileuszowym roku 1898 *Pieśń Feliksa* zamieszczona została w mickiewiczowskim numerze podziemnego „Robotnika” oraz w krakowskim „Prawie Ludu”⁴. Pod tytułem *Pieśń więźniów* lub *Pieśń katorżników* utwór ten był ogromnie popularny w dobie rewolucji 1905—1907, kiedy to szeroko rozpowszechniano go w rękopiśmiennych śpiew-

¹ Zapowiedź Feliksa z III cz. *Dziadów* posłużyła za motto pierwszego polskiego zbioru poezji socjalistycznej opublikowanego pt. *Czegóż chcą?* w 1882 r. przez wyd. „Przedświt” w Genewie.

² Res [F. Perl], *Adam Mickiewicz. 1798—1898*. Londyn 1898, wyd. PPS, s. 17; Petersburg 1905, wyd. Związku Młodzieży Postępowej, s. 17; Warszawa 1906, nakł. Towarzystwa Wydawnictw Ludowych, s. 17.

³ *Центральный государственный исторический архив — Ленинград*, f. 1405, op. 87, jed. chr. 10219, l. 91—245 ob. Cyt. za: *Kółka socjalistyczne, gminy i Wielki Proletariat. Procesy polityczne 1878—1888. Źródła*. Zebrał, opracował i wstępem opatrzył L. Baumgarten. Warszawa 1966, s. 930, 948.

⁴ „Robotnik” 1898, nr 30, s. 6. — „Prawo Ludu” 1898, nr 12, s. 190—191.

nikach, nawet wraz z melodią⁵, przedrukowywano w zbiorach poezji robotniczych⁶, wydawano jako druk ulotny⁷ czy w postaci karty pocztowej, z tekstem i melodią⁸.

Autorstwo melodii tej pieśni Mickiewiczowskiej dotychczas nie zostało bezspornie rozwiązane. Feliks Starczewski uważa ją za anonimową, natomiast Ludwik Erhardt⁹ sugeruje, że jest to stara polska pieśń patriotyczna znana na początku w. XIX, którą Mickiewicz wykorzystał w swym utworze. Szereg danych przemawia za autorstwem samego wieszczka: był on kompozytorem kilku piosenek, m. in. melodii do swego wiersza *Do B... Z.* („Słowiczku mój...”) ¹⁰; przypisywane mu jest autorstwo melodii do *Pieśni Konrada* z III cz. *Dziadów* („Pieśń ma była już w grobie, już chłodna...”) ¹¹ na tej podstawie, że w zbiorze Wojciecha Sowińskiego¹² nazwisko Mickiewicza umieszczono po prawej stronie nagłówka tej pieśni, w miejscu, gdzie zwykle widnieje nazwisko kompozytora. Dodać możemy, iż w tymże albumie Sowińskiego na s. 10 *Wierny poddany* opublikowany został z informacją: „Przez Adama Mickiewicza”, natomiast następną pieśń (s. 11) — *Do konika Kiejstutowego. Mazurek* (z *Grażyny*), opatrzone wskazówką: „Słowa Adama Mickiewicza”. Nie wykluczone więc, że w pierwszym wypadku poeta był również kompozytorem pieśni ¹³.

U schyłku rewolucji 1905—1907 pojawił się anonimowy niemiecki przekład *Pieśni Feliksa — Zarenlied*, ogłoszony w zbiorze niemieckich

⁵ Z. Kruszevska, *Pamiętka z Pawiaka. 6/10 1906 — 26/8 1907*. Biblioteka Polska w Paryżu, rkps 1108, nr 23. Zob. reprodukcja przed s. 229.

⁶ *Wybór poezji*. T. 1. Londyn 1901, wyd. PPS, s. 13. — *Wybór poezji*. T. 1. Kraków b. r., wyd. PPS, s. 13. — *Zbiór poezji*. Kraków 1905, wyd. PPS, „Proletariat”, s. 10. — *Pieśni pracy i walki*. Kraków 1905, wyd. SDKPiL, „Czerwony Sztandar”, s. 63—64. — *Lutnia robotnicza*. [T. 1]. Kraków 1906, wyd. PPSD, „Naprzód”, s. 26.

⁷ *Pieśni Polskiej Partii Socjalistycznej* (druk ulotny). B. m. i r. Archiwum Zakładu Historii Partii przy KC PZPR, zespół 305/III/51, podteczka 2, k. 28—29.

⁸ Kartę taką posiada autor niniejszego artykułu. Reprodukcja przed s. 229.

⁹ F. Starczewski, *Adam Mickiewicz w muzyce*. „Muzyka” 1934, nr 6/7, s. 261. — L. Erhardt, *Muzyka. Wyciąg fortepianowy*. W: J. Timoszewicz, „*Dziady*” w inscenizacji L. Schillera. *Partytura i jej wykonanie*. Warszawa 1970.

¹⁰ Zob. *Słownik muzyków polskich*. T. 2. Kraków 1967, s. 31. Tam też zwięzła bibliografia Mickiewiczowskich muzykaliów.

¹¹ S. Zetowski, *Nieznana kompozycja Adama Mickiewicza*. „Muzyka” 1935, nr 3/4, s. 59—61. — *Pieśń Konrada* również służyła propagandzie rewolucyjnej; jej tekst, a niekiedy i melodię znajdujemy w wydawnictwach socjalistycznych: Kruszevska, *op. cit.*, nr 22. — *Wybór poezji*, t. 3 (Londyn 1902), s. 99—100. — *Wybór poezji*, t. 2 (Kraków b. r.), s. 99—100.

¹² A. [W.] Sowiński, *Mélodies polonaises. Album lyrique [...]*. Paris 1833. Zob. reprodukcja po s. 228.

¹³ Pragnę tutaj wyrazić wdzięczność prof. Janowi Prosnakowi za udzielenie mi wskazówek bibliograficznych i informacji o muzycznej twórczości Mickiewicza.

WIERNY PODDANY.

Przez ADAMA MICKIEWICZA.

Dziad, część III. Tom IV.

Mazurek

PIANO

Niedbam jaka spadnie ka-ra si bir taczka lub kaj da-ny zawsze ja wier-ny pod-dany pracować bę
dę dla ca-ra w Minach metal krusząc młotem pomy-śle taruda sza-ra to ze-la-zo
zniego potem zrobi kto-ś to - pora ca-ra to ze-la-zo zniego potem z robi kto-ś - por dla ca-ra.

2.

Gdy będę na zaludnieniu,
Pojmę córeczkę tatarą,
Może w moim pokoleniu
Zrodzi się Palen dla cara.
Gdy w koloniach osiedzę
Ogrodz orzę, grzędy skopię,
A na nich corok siac będę
Same lny, same konopie.

3.

Skonopi ktoś zrobi nici -
Srebrem obwita nie szara
Może się kiedyś poszczyci,
Ze będzie szarfą dla cara.
A więc jaka spadnie kara,
Sibir, taczka, czy kajdany.
Zawsze ja wierny poddany.
Pracuję tylko dla cara.

Nie dbam jaka spadnie kara.

*Nie dbam jaka spadnie kara miny, Sybir, czy kajdany zawsze ja wieny poddany
 pracowac dla cara, W minach, ja wieny poddany pracowac dla cara*

2) *W minach kruszec kujac mlotem, 3) Gdy w koloniach osiedle,
 Pomyśle: ta mina szara, W ogrodz, grzedy skopie,
 To zelazo, z niego potem A na nich co rok siaz bede
 Zrobi ktos topor na cara. Same luy, same konopie*

4) *Z konopi ktos zrobi nici,
 Srebrem obwita nie szara,
 Moze sie kiedy poszczyci,
 Ze bedzie szarfą dla cara*

5) *Gdy bede na zaludnieniu,
 Pojme cöreczke tatara,
 Moze w mojem pokoleniu
 Zrodzi sie Palen dla cara*

Z. Kruszevska, *Pamiętka z Pawiaka. [...]*
 Bibl. Polska w Paryżu, rkps 1108, nr 23.

Allegretto

Pieśń katorżników
 (ADAM MICKIEWICZ)

Nie dbam jaka spadnie kara :
 Miny, Sybir, czy kajdany :
 Zawsze ja wieny poddany,
 Pracowac bede dla cara.

W minach, kruszec kujac mlotem,
 Pomyśle : ta mina szara. —
 To zelazo, — z niego potem
 Zrobi ktos topor na cara.

Gdy bede na zaludnieniu,
 Pojme cöreczke tatara :
 Moze w mojem pokoleniu
 Zrodzi sie Palen na cara.

Gdy w koloniach osiedle :
 Ogröd zorze, grzedy skopie,
 A na nich co rok siaz bede
 Same luy, same konopie.

Z konopi ktos zrobi nici, —
 Srebrem obwita nie szara
 Moze sie kiedy poszczyci,
 Ze bedzie szarfą dla cara.

Reprodukcja *Pieśni katorżników* na karcie pocztowej (1905 r.).
 Zbiory prywatne J. Kozłowskiego.

poezji rewolucyjnych *Lieder und Gedichte für das arbeitende Volk* (Łódź 1907), wydanym przez PPS w celach propagandowych dla niemieckich robotników Łodzi i okręgu łódzkiego. Rosyjski przekład *Pieśni Feliksa* jest dziełem Konstantego Balmonta. W tomie szkiców prozą: *Белые зарницы*¹⁴, Balmont zamieścił we własnym przekładzie *Pieśń Feliksa* oraz *Pieśń Konrada*. Tom ów władze rosyjskie skonfiskowały niezwłocznie po jego ukazaniu się¹⁵, właśnie za te dwa teksty Mickiewiczowskie, w których dopatrzono się „zuchwałego braku szacunku dla najwyższej władzy”. Wydawcę tomu M. W. Pirożkowa postawiono w stan oskarżenia i skazano na rok twierdzy, zarządzając także zniszczenie całego nakładu książki¹⁶. Adaptowaną przez socjalistów *Pieśń Feliksa* sądy pruskie w latach 1902—1910 konfiskowały aż sześciokrotnie¹⁷.

Krzewieniu idei socjalistycznych służyła także *Pieśń Feliksa* w przekładzie czeskim pióra Vaclava Štulca, znana pt. *Vitáme cara!* lub *Piseň o carowi*¹⁸, oraz w przekładzie esperanckim — *Min kondamnu jugan-*

¹⁴ К. Д. Балъмонт, *Белые зарницы. Мысли и впечатления*. Петербург 1908. Pierwotny druk w: „Красное знамя“ (Рагуз) 1906, nr 2, s. 18. Przedruk: *Песни мстителя*. Париж 1907, s. 50. Zob. К. Д. Балъмонт, *Стихотворения*. Вступительная статья, составление, подготовка текста и примечания В. Орлова. Ленинград 1969, s. 557, nota 658.

¹⁵ *Алфавитный указатель книгам и брошурам, арест на которые утверждён судебными установлениями по 1 января 1910 года [...]*. [Петербург] 1910, s. 7. Na s. 123 ogłoszona jest konfiskata *Dziadów* cz. III (Warszawa 1907).

¹⁶ *Циркуляр Главного управления по делам печати от 8 декабря 1908 г.* Архив Института русской литературы, Р. III, оп. 1, nr 2050, l. 1 i ob. Cyt. za: Ю. И. Штакельберг, *Русские переводы польских повстанческих песен. В сборге: История и культура славянских народов. Польское освободительное движение XIX-XX вв. и проблемы истории культуры*. Москва 1966, s. 81—82. Por. też: С. Ю. Бэлза, „Польская тема” и переводы с польского в русской поэзии XIX—начала XX в. W zbiorze: *Польско-русские литературные связи*. Москва 1970, s. 363. Tam też przedruk Balmontowskiego przekładu *Pieśni Feliksa* (inc: „Какому б злу я ни был отдан”).

¹⁷ 20 VIII 1902 — Izba Karna Sądu Ziemiańskiego w Poznaniu; 10 VI 1904 — III Izba Karna Sądu Ziemiańskiego w Bytomiu; 14 VI 1904 — Izba Karna Sądu (Amtsgericht) w Krotoszynie; 28 XI 1905 — II Izba Karna Sądu Ziemiańskiego w Poznaniu; 22 VIII 1908 — Izba Ferialna Sądu Ziemiańskiego w Gliwicach; 5 III 1910 — Izba Karna Sądu Ziemiańskiego w Ostrowie Wlkp. Zob. *Verzeichnis der verbotenen nichtperiodischen polnischen Druckschriften, der vom Postvertrieb im Inlande ausgeschlossenen ausländischen polnischen Zeitungen, der verbotenen polnischen Lieder und bildlichen Darstellungen usw. vom Jahre 1850 bis zur Gegenwart. Zusammengestellt und herausgegeben von der politischen Abteilung der Königlichen Polizeidirektion in Posen. Merzbach'sche Buchdruckerei, Sonderausgabe des Gesamtüberblicks über die polnische Tagesliteratur*. W latach 1903—1911 wydano 7 wykazów. Komplet ich znajduje się w Wojewódzkim Archiwum Państwowym — Poznań, zespół Prezydium Policji w Poznaniu, sygn. akt 4765, 4765a. Zob. np. *Verzeichnis*, V. Auflage (XII 1908), k. 45, poz. 107; lub: VI. Auflage (II 1911), k. 54, poz. 143.

¹⁸ A. Mickiewicz, *Dziady*. Přeložil V. Štulc. [Praha 1878], s. 136. O czeskim tłumaczu Mickiewicza zob. J. F. Nowakowski, *Ksiądz Wacław Štulc kanonik*

taro¹⁹. Prawdopodobne jest, że *Pieśń Feliksa* konfiskowano również w Czechach, w związku z czym miała być przedmiotem interpelacji poselskiej socjaldemokratycznego posła Josefa Hybeša, jak by wskazywała informacja pod tytułem tekstu ogłoszonego w „Matices Svobody” (1904, nr 11, s. 82): „krażąca wśród polskiej studenterii i robotników. Z interpelacji posła Hybeša”²⁰. Żadnych jednak bliższych danych, ani daty, ani też miejsca interpelacji (w sejmie krajowym w Pradze czy w Radzie Państwa w Wiedniu), nie odnaleźliśmy. Wydaje się, że wspomniana nota o interpelacji była fikcyjna i miała jedynie charakter prewencyjny: dla uniknięcia konfiskaty. Wprawdzie utwór ten mógł w Galicji ukazywać się bez przeszkód, to jednak w Czechach, gdzie rygor cenzury był znacznie surowszy, socjaliści musieli uciekać się do tego rodzaju wybiegów.

---

wyszehradzki, tłumacz Adama Mickiewicza na język czeski. Szkic biograficzny. Warszawa 1861. Zob. też *Czeska bibliografia Adama Mickiewicza 1826—1960*. Opracowali J. Bečka, M. O. Kremlová. Wrocław 1965, s. 27, nr 256—261. — *Dělnické písně*. Zpracovali V. Karbusický, V. Pletka. T. 1. Praha 1958, s. 483—484, nr 380. Tam też wskazówka co do przedruków w czeskich wydawnictwach socjalistycznych oraz tekst i nuty.

¹⁹ W zbiorze: *Proletaria kantaro*. Düsseldorf—Leipzig 1924, wyd. SAT, s. 88—89. Przekład anonimowy.

²⁰ *Czeska bibliografia Adama Mickiewicza*, s. 27, nr 258, 261.